

УДК 316.454.52:37.091.33-57.875:61

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ТА ПОНЯТТЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Р.С. Назарян, Т.Г. Хмиз, В.В. Кузіна

Харківський національний медичний університет

Одним з основних пріоритетів сучасної якісної освіти є високий рівень комунікативної компетентності, тобто, підготовленості до ефективного професійного спілкування майбутніх лікарів. Це створює можливості для конкурентоздатності випускників вищих медичних навчальних закладів, сприяє успішній реалізації їхнього професійного та кар'єрного шляху, підвищує мобільність студентів, розширяє їхні потенційні можливості у ході спілкування з представниками різних галузей діяльності, вікових категорій, населенням інших країн.

У статті проаналізовані та охарактеризовані основні особливості комунікативної компетентності студентів-медиків: визначення цієї категорії, її місце в системі професійної компетентності, її структура, функції, комунікативні уміння, а також охарактеризовані основи професійного спілкування майбутніх лікарів.

Ключові слова: професійне навчання, комунікативна підготовка, професійна компетентність лікаря, комунікативна компетентність, система комунікативних умінь, професійне спілкування майбутніх лікарів, вища медична освіта, студенти медичного університету.

Підготовка майбутніх лікарів до професійної діяльності та до життя в сучасному світі, розвиток у них навичок творчого застосування, отриманих в ході навчання знань, підтримка принципу самодостатності, розвиток потреб і здатностей до навчання й освіти протягом усього життя, розвиток комунікативних умінь, що визначають багато в чому результативність медичної діяльності, — є цінностями, які педагоги намагаються формувати через вищу освіту.

Практичне розв'язання завдань, які постали перед системою медичної освіти України, потребує належної підготовки лікарів, компетентність яких відповідатиме міжнародним стандартам, та які здатні на високому професійно-етичному рівні у складних умовах сьогодення ефективно вирішувати гострі проблеми медичної галузі.

Одним з основних пріоритетів сучасної якісної освіти є високий рівень комунікативної компетентності, тобто, підготовленості до ефективного професійного спілкування майбутніх лікарів. Це створює можливості для конкурентоздатності випускників вищих медичних навчальних закладів, сприяє успішній реалізації їхнього професійного та кар'єрного шляху, підвищує мобільність студентів, розширює їхні потенційні можливості у ході спілкування з представниками різних галузей діяльності, вікових категорій, населенням інших країн.

Національна доктрина розвитку освіти України націлює вищу школу на підготовку такого фахівця, який би міг встановити контакти, організувати доброзичливе, відкрите, продуктивне спілкування усіх суб'єктів

професійної діяльності, спрямоване на оптимізацію цієї діяльності й особистісні стосунки [30].

Значення умінь професійно спілкуватися надзвичайне. Встановлено, що частка комунікативного компоненту становить від 50 до 85 % у забезпеченні успішності професійної діяльності [5].

Досягається високий рівень підготовленості студентів до професійного спілкування у результаті комунікативної підготовки, яка здійснюється у вищих медичних навчальних закладах шляхом комунікативної підготовки, як одного зі складників професійного навчання. Комунікативна підготовка — це навчання майбутніх лікарів знанням, умінням та навичкам професійного спілкування з учасниками фахової діяльності. Здійснюється комунікативна підготовка студентів-лікарів у процесі навчання як загальноосвітніх, гуманітарних, так і професійних дисциплін.

Сучасна наука і практика все більше використовує поняття компетенції, компетентного фахівця, професійної компетентності та інші, похідні від означених. Розкриємо сутність основних категорій нашого дослідження, підґрунтям яких вони виступають.

Навчання та виховання майбутнього компетентного лікаря — важлива і складна задача вищих навчальних педагогічних закладів.

Проблемою формування фахової компетентності майбутніх фахівців широко займалися вітчизняні й зарубіжні педагоги, вчені, науковці. У своїх роботах науковці та педагоги розкривають важливі шляхи удосконалення комунікативної компетентності

у системі існуючої професійної підготовки. Ними підкреслюється необхідність удосконалення установлених форм та методів роботи і пошуку новітніх, інноваційних, які забезпечують формування глибоких теоретичних знань та необхідних комунікативних знань, умінь, навичок, якостей [1, 2, 15, 24].

Сучасна психологічна наука пропонує різноманітні теорії спілкування і комунікативної взаємодії, що зумовлюється великою кількістю аспектів зазначених понять [4, 6, 8, 16, 38, 39].

Предметом уваги вчених була також комунікативна взаємодія у контексті проблем соціальної перцепції майбутніх фахівців [3, 7, 13, 21, 33]. Особливості оптимального професійного спілкування розглядали через призму орієнтації на моральні аспекти та комунікативні аспекти професійної майстерності [9–11, 14, 25, 35].

Дослідженням формування комунікативної компетентності та культури спілкування студентів вищих медичних навчальних закладів опікувалися сучасні науковці: О. Уваркіна, яка розглядала проблему формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін [26], М. Лісовий вивчав близьку до нашої проблеми — формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах [19], С. Поплавська, яка вивчала особливості формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності [23], Т. Шутько досліджував «Формування комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів у професійній підготовці» [28] та інші.

Поняття «компетентність» (від лат. *competens, competentis* — відповідний, здібний) трактується Сучасним тлумачним словником української мови у двох прийнятних для нас значеннях: 1. Який має знання в певній галузі; тямущий. 2. Добра обізнаність із чимось [37]. Ретроспектива розвитку цього поняття показує, що воно тісно пов'язане з такими поняттями як «підготовленість до професійної праці», «професіоналізм», «майстерність» та інші.

Всі вони беруть витоки у античній науковій та педагогічній думці.

Сучасне реформування освіти в Україні є частиною процесу оновлення освітніх систем, який відбувається останні двадцять років у європейських країнах, і пов'язаний з такими завданнями:

— підвищенням вимог до якості підготовки та самореалізації фахівця;

— переходом від засвоєння значних обсягів змісту освіти до формування якостей майбутнього працівника, необхідних для творчої фахової й кар'єрної діяльності, готовності до неперервної освіти та гармонійної взаємодії з суспільством, яке швидко позбавляється від ознак технологічного, постіндустріального, навіть, знаннєвого. Ця тенденція спричинена швидкоплинними змінами у світі, зародженням нового типу культури, яка формується під впливом багатьох глобальних чинників, зміною знаннєвої парадигми освіти на компетентісну.

Відповідь на виклики глобального ринку праці, що нині інтенсивно формується, вбачається, як справедливо зазначає дослідник О. Андрєєв, у «зміщенні» кінцевої мети освіти зі знань на компетентність [2].

Швидке проникнення компетентісного підходу у всі професійні сфери, у тому числі й медичну, спричинило міжнародні наукові обговорення. Спільним знаменником дискусій щодо пошуку шляхів підвищення професійної компетентності серед науковців, представників міжнародних організацій ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Ради Європи, Організації європейського співробітництва та розвитку, Міжнародного департаменту стандартів, представників різних сфер господарювання є розуміння необхідності змін, зокрема, зміні підходів до формування змісту професійної (у тому числі й медичної) освіти, яка ще не позбавилася енциклопедичного підходу радянських часів до наповнення та структуривання змісту, спрямована на надання традиційно значного обсягу знань, умінь та навичок. Натомість студентів ще недостатньо навчають критично мислити, аналізувати, прогнозувати, приймати рішення як у стандартних, так і нестандартних ситуаціях, проектувати, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, вирішувати конфлікти, орієнтуватись на виклики ринку праці, вибудовувати власний професійний та кар'єрний шлях, тобто набувати необхідних життєво і професійно значущих компетентностей [17]. Компетентісний підхід — спрямованість педагогічного процесу на формування професійної компетентності, до складу якої входить і комунікативна компетентність, майбутнього лікаря. На думку експертів Ради культурної кооперації професійної освіти Європи, вона передбачає: спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби; наявність необхідного для цього комплексу ставлень, цінностей, знань, умінь і навичок [34].

Можна узагальнити, що інтегрованість поняття професійної компетентності розкривається через такі аспекти: готовність до цілепокладання та проектування; готовність до дії; готовність до оцінки; готовність до рефлексії.

Реалізується формування означених готовностей засобами педагогічного процесу через функції компетентності, які, з одного боку — вибудовуються на основі соціального замовлення щодо медичної підготовки фахівця, а з іншого — мають забезпечити умови реалізації особистісних сенсів навчання. По відношенню до студентів медичних ВНЗ функції компетентності: відображають і розвивають особистість студента; дозволяють пов'язати теоретичні знання з їх практичним використанням; характеризують діяльнісний компонент освіти студента, ступінь його практичної підготовленості; задають достатній досвід професійної діяльності; розвивають здатність розв'язувати реальні проблеми; охоплюють усі основні групи особистісних якостей студента; у системі визначають і відображають професійно-функціональну грамотність майбутнього педагога.

Вперше у роботах Н. Кузьміної встановлюється інтегративна природа компетентності [15], підкреслюється її складність, виокремлюються дві підструктури – діяльнісна і комунікативна. Формулюється розуміння компетентності як спеціальним шляхом структурованих наборів знань, умінь, навичок, спроможностей і ставлень, що дають змогу майбутньому фахівцю визначити і вирішувати проблеми, характерні для певного напрямку професійної діяльності [22].

Семантика понять «компетенція» і «компетентність» спрямовує нас уточнити їхню сутність, виділитиспільнетавідмінне, загальнетаіндивідуальне, соціальне та особистісне у їхньому змісті.

Сучасні словники досить вузько та однотипово розкривають ці поняття. Так, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» трактує «компетенцію» як «добру обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи», а «компетентність» – як «властивість за значенням компетентний» [30].

«Енциклопедія освіти» надає таке визначення: «Компетенція – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат» [31].

Важливим науковим питанням є встановлення структури професійної компетентності. Досить повну структуру професійної компетентності фахівця наводять В. Свистун та В. Ягупов (рис. 1). До її складу входять такі компетентності:

- загальнолюдська
- загальнонаукова;
- загальнопрофесійна;
- фахова;
- функціональна;
- особистісна [29].

Дослідниками уточнено сутність категорії професійна комунікація медичного працівника, яку розглядаємо як систему безпосередніх чи опосеред-

кованих зв'язків, взаємодій фахівця, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікативної взаємодії, регулювання взаємодії у професійній діяльності медичного працівника [23].

Комунікативна компетентність – це здатність установлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми (колегами, підлеглими, пацієнтами, їхніми батьками, керівництвом, представниками громад). Формується вона як у процесі вузівського навчання, так і самовихованням [18].

Самовиховання – це формування людиною своєї особистості або певних якостей відповідно до усвідомленої мети. Комунікативні вміння також необхідно постійно само виховувати та самовдосконалювати [18].

Зазначимо, що комунікативна компетентність є також частиною фахової компетентності, бо успішна професійна діяльність неможлива без професійного спілкування.

Розкриємо зміст комунікативної компетентності майбутнього лікаря-стоматолога:

- системно та об'єктивно сприймати інших людей – партнерів по спілкуванню;
- викликати в інших людей та проявляти самому довіру й співпереживання у спільній діяльності;
- здатність бути відкритим до комунікації, ділитися достовірною інформацією;
- здатність передбачати, попереджати та раціонально розв'язувати конфліктні ситуації;
- аргументовано, конструктивно і тактовно дискутувати;
- толерантно сприймати зауваження на свою адресу, гнучко перебудовувати свою поведінку та діяльність у разі необхідності [32].

Д. Равен вважає, що комунікативна компетентність містить у собі не тільки інтелектуальні здібності, а й цілий ряд особистісних властивостей: уміння спілкуватися з різними людьми, адекватно сприймати й передавати інформацію,

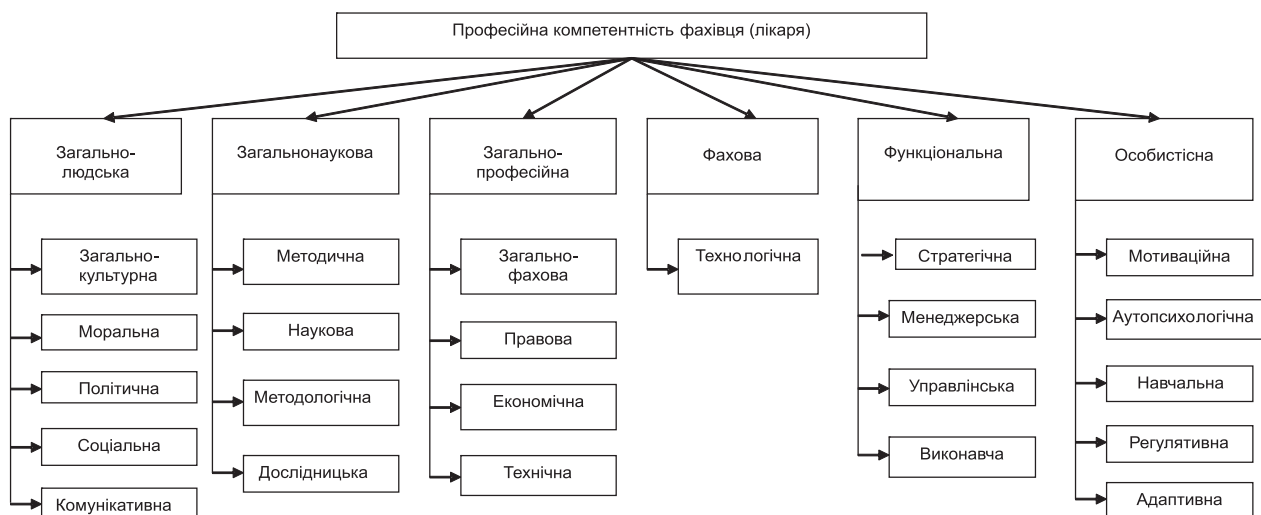

Рис. 1. Структура професійної компетентності (за В. Свистуном та В. Ягуповим)

уміння будувати й викладати свої думки логічно, доказово й зрозуміло [24].

Поряд із поняттям «компетентність» використовується поняття «компетенція».

є активним суб'єктом взаємодії, повноту реалізації якої забезпечує обернений зв'язок, у той час, як процес комунікації його не включає у власну структуру (рис. 2) [18].

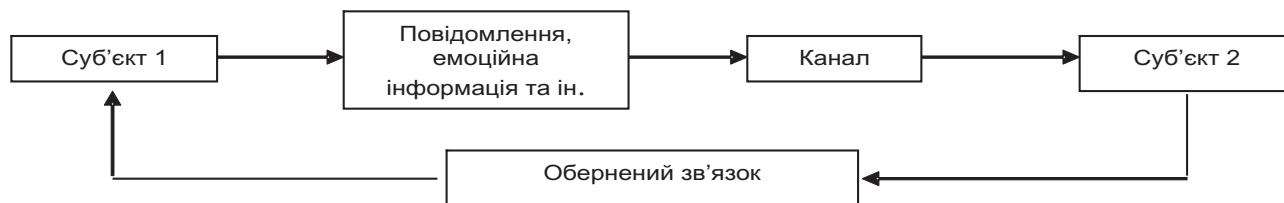

Рис. 2. Структура процесу спілкування

С. Холліфорд під компетенцією розуміє здатність, необхідну для вирішення завдань та отримання необхідних результатів діяльності; Е. Зеєр — діяльнісні знання, вміння, навички, досвід, тобто інтеграцію в єдине ціле засвоєних людиною окремих дій, способів і прийомів розв'язування завдань; за Дж. Равеном це інтегрована цілісність знань, умінь і навичок, що забезпечують професійну діяльність, здатність людини реалізувати на практиці свою компетентність, мотивовану здатність; за Г. Ларіоновою — критерій прояву готовності до діяльності.

Саме особистісні компетенції дають можливість досягти успішності у професійній діяльності. Відсутність у фахівця розвинених належним чином власне особистісних компетенцій (комунікативність, презентабельність, толерантність, гнучкість тощо) значно знижує рівень результативності та ефективності професійної діяльності. Професійна комунікативна компетентність передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, її вміння орієнтуватись в навколишньому світі, вмінь і навичок спілкування.

Комунікативні якості, як зазначає О. Стукало, залежно від виду комунікативної діяльності поділяють на вербальні, що характеризують мовну культуру фахівця, та невербальні, які характеризують уміння використовувати немовні засоби, емоційну культуру, вміння управляти своїм темпераментом [36].

Підсистема комунікативних якостей медичного працівника містить у собі емпатію, професійну рефлексію, гнучкість спілкування (уміння вислухати, тактовність, реактивність, справедливість, чуйність і делікатність), спрямованість на відкрите спілкування, здатність швидко встановлювати контакт, соціальну сміливість. Від рівня їх сформованості залежить характер стосунків, які складаються між лікарем і пацієнтом — довіра чи недовіра, симпатія чи антипатія.

Розглянемо сутність поняття «спілкування» та «професійне спілкування».

Спілкування — складний процес взаємодії між людьми, що полягає в обміні інформацією, а також у сприйнятті та розумінні партнерами один одного. Його зміст значно ширше, ніж поняття, яке прийшло до нас з розвитком інформаційної теорії, бо включає не лише трансляцію та приймання інформації, а й стосунки принаймні двох осіб (комунікантів), де кожна

Спілкування — глибоке соціальне явище, яке обумовлене різними потребами людства: суспільним способом буття та взаємодії, налагодженням контактів та взаєморозумінням з оточуючими, духовною потребою тощо.

Потреби визначають мету спілкування. «Будь-яке спілкування, — вказує О. Леонтьєв, — має той або інший напрямок зміни його об'єкта у змістовному полі реципієнта» [24]. Зважаючи на мету нашої роботи, можемо стверджувати, що провідним спрямуванням студентів, майбутніх лікарів, є націленість на оволодіння майстерністю спілкування з хворими та суб'єктами майбутньої лікарської діяльності.

Соціальний досвід спілкування виявляється у змісті інформації, що є його предметом (знання, відомості, способи діяльності), у засобах (мовна або вербальна та немовна або невербальна комунікація), у суспільно вироблених у процесі історичного розвитку різновидах спілкування [20].

Зміст спілкування — інформація, що у міжособистісних контактах передається від одного суб'єкта іншому. Це можуть бути відомості про внутрішній (емоційний, фізіологічний та інший) стан людини, про взаємодію з зовнішнім середовищем тощо.

Засоби спілкування — способи кодування, передачі, переробки і розшифрування інформації, що передається у процесі спілкування від одного учасника іншому. Кодування інформації — це спосіб її передачі. Інформація між людьми може передаватися за допомогою органів чуття, мови й інших знакових систем, писемності, технічних засобів запису і збереження інформації [27].

Спілкування здійснюється двома групами засобів: вербальних (знакових, словесних) та невербальних — за допомогою несловесних знаків (поза, жести, міміка, інтонації, погляди, просторове розташування і таке інше).

Існують різні класифікації видів спілкування:

- за формою мовлення: усне та письмове;
- за ознакою змінної чи постійної позиції «я — мовець» і «ти — слухач»: діалогічне та монологічне;
- за способом контакту: безпосереднє — спілкування «обличчям до обличчя», при контактні візуальному та опосередковане спілкування, яке передбачає контакт через посередника — по телефону, через Інтернет, у письмовій формі;
- за обсягом та глибиною взаємозв'язків: формальне — ділове (у тому числі й медичне), рольове, функціональне, та неформальне — довірче, товариське, інтимне.

Г. Андреева та інші вважають, що професійне спілкування характеризується своїми функціями: перцептивною, комунікативною, інтерактивною, фасилітативною тощо (рис. 3).

можливостей, у зацікавленості в успіхах іншого, що позитивно впливає на результати спільної діяльності [18]. Комунікативний вплив відбувається за умови прийняття єдиної системи значень усіма учасника-

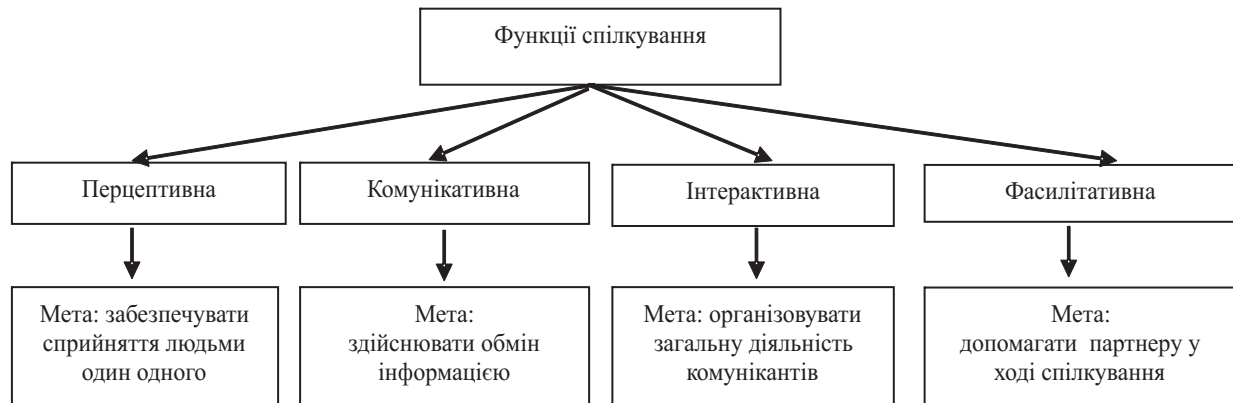

Рис. 3. Функції спілкування

Перцептивна функція реалізується через психологічні механізми, які діють у процесі сприйняття людьми один одного: у міжгруповому спілкуванні – соціальна стереотипізація, а в міжособистісному – ідентифікація, емпатія, рефлексія.

Комунікативна функція спілкування полягає в здійсненні обміну інформацією, думками між учасниками.

Інтерактивна функція спілкування полягає в організації загальної діяльності комунікантів. Вона передбачає контакти між людьми, які не обмежуються лише потребою в трансляції інформації.

Фасилітативна функція – реалізується через допомогу з боку одного партнера іншому з метою створити сприятливі умови для успішного прояву його

акту комунікації. Лише за цієї умови можливе досягнення партнерами взаєморозуміння.

Компетентне оволодіння цими та іншими комунікативними функціями (розвивальною, виховною тощо) буде сприяти порозумінню лікаря з хворими пацієнтами, недопущенню комунікативних «бар'єрів» та підвищенню ефективності лікарської діяльності.

Показниками і критеріями комунікативної компетентності виступають відповідні знання, уміння та навички, які називають комунікативними. Особливого значення набувають комунікативні уміння студентів-медиків, яких вони набувають у ході теоретичної та, особливо, практичної спеціальної підготовки. Адаптуємо виділені харківськими вче-

Класифікація комунікативних умінь

№ п/п	Група комунікативних умінь	Перелік комунікативних умінь
1.	Комунікативне прогнозування	Перекладання професійних завдань у комунікативну площину
		Прогнозування реакції інших людей на свої дії
2.	Саморегуляція емоційного стану	Подолання хвилювання, нервозність, нерішучість
		Керування своїм настроєм
		Налаштування на спілкування з певними людьми
3.	Встановлення контактів з іншими людьми	Швидке включення у взаємодію
		Самопрезентація (самоподача) у спілкуванні
		Здобування й утримання ініціативи
4.	Використання невербальних засобів спілкування	Правильне використання власних мімічних кодів, жестів, пантоміміки
		Орієнтування в просторових умовах спілкування (вибирати дистанцію, місце, час і ін.)
		Одержання інформації про рівень розуміння Вас співрозмовником за його емоційним станом, жестах, міміці, пантоміміці
5.	Мовні уміння	Правильний вибір темпу мовлення, гучності голосу
		Правильне використання паузи, значеннєвого наголосу, інтонації
		Володіння чіткою дикцією, багатим словниковим запасом, технічною грамотністю
6.	Організація професійного спілкування	Передача ініціативи в спілкуванні іншим суб'єктам (наприклад, пацієнтам)
		Поетапна реалізація професійного спілкування
		Активне слухання
7.	Самоаналіз комунікативної діяльності та її корекції	Вибір й застосування стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях, а також стилю спілкування
		Співвідношення мети спілкування (комунікативні завдання) і отриманих результатів
8.	Самопізнання й організація роботи над собою	Пропонування корективів у комунікативну діяльність на основі аналізу
		Використання тестових методик для самопізнання, виявлення рівня формування комунікативних умінь і якостей, значущих у спілкуванні
		Розроблення програми саморозвитку власних якостей спілкування й формування комунікативних умінь

ними О. Коваленко, Н. Брюхановою та іншими [12] комунікативні уміння, характерні для педагогів, до вимог комунікативної компетентності студентів-лікарів (табл.).

Система комунікативних умінь, що є одним з основних складників комунікативної компетентності майбутніх лікарів, включає вісім найважливіших груп: комунікативного прогнозування, саморегуляції емоційного стану, установлення контактів з іншими людьми, використання невербальних засобів спілкування, організації професійного спілкування, самоаналізу комунікативної діяльності та її корекції, самопізнання й організації роботи над собою, мовних умінь. Всі вони мають бути сформовані у

майбутніх лікарів, що забезпечить достатній рівень комунікативної компетентності. Неодмінним складником комунікативної компетентності майбутніх лікарів є здатність до комунікаційного співробітництва, яке передбачає здійснення п'яти видів комунікацій: лікар-пацієнт; пацієнт-лікар; пацієнт-пацієнт; внутрішня комунікація лікаря; внутрішня комунікація пацієнта.

Отже, нами проаналізовані та схарактеризовані основні особливості комунікативної компетентності студентів-медиків: визначення цієї категорії, її місце в системі професійної компетентності, її структура, функції, комунікативні уміння, а також охарактеризовані основи професійного спілкування майбутніх лікарів – зміст, засоби, класифікація видів, система комунікативних умінь.

Література

1. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать: Книга для учителей / Ю.П. Азаров. – М.: Просвещение, 1985. – 447 с.
2. Андреев Л.А. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / Л.А. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19–27.
3. Барановська Л. Навчання студентів спілкування на заняттях з основ психології та педагогіки / Л. Барановська // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 32–42.
4. Березовин Н.А. Учитель и детский коллектив / Н.А. Березовин, Я.Л. Коломинский. – Минск: БГУ, 1975. – 160 с.
5. Бичок А.В. Формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців міжнародного бізнесу і менеджменту: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А.В. Бичок. – Тернопіль, 2010. – 23 с.
6. Бодалев А.А. Психология общения / А.А. Бодалев. – М.–Воронеж: Акад. пед. и соц-х наук, Моск. психол.-соц. ин-т, 1996. – 253 с.
7. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості / М.Й. Боришевський // Педагогіка і психологія: науково-теорет. та інформ. журнал. – 2008. – № 2 – С. 49–57.
8. Бурдейна Л. Діалогічне спілкування як необхідна умова формування моральної культури студентської молоді / Л. Бурдейна // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 1 – С. 38–46.
9. Гончаренко С.У. Методика як наука / С.У. Гончаренко. – Хмельницький: Вид-во ХГПК, 2000. – 230 с.
10. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І.А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. – К.–Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – 187 с.
11. Кан-Калик В.А. Педагогическая деятельность как творческий процесс (эмоционально-коммуникативные аспекты педагогического творчества): дисс. на соиск.уч ст. докт. псих.наук: 19.00.07 / В.А. Кан-Калик. – Грозный, 1985. – 487 с.
12. Коваленко О.Е. Комунікативні процеси у педагогічній діяльності: Навч. посібник / О.Е. Коваленко, Н.О. Брюханова, Т.В. Калініченко. – Х.: ВПП «Контраст», 2008. – 112 с.
13. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии // Методологические и теоретические проблемы психологии / Г.С. Костюк; под ред. Е.В. Шороховой. – М.: Просвещение, 1969. – С. 118–152.
14. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии / В.А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1972. – 255 с.
15. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина; ВНИИ проф. техн. образования. – М.: Высш. школа, 1990. – 117 с.
16. Леонтьев А.А. Педагогическое общение / А.А. Леонтьев. – М.: Знание, 1979. – 47 с. // Новое в жизни, науке, технике (Серия: Педагогика и психология). – 1979. – № 1.
17. Лисенко С.А. Професійна компетентність учнів ПТНЗ як необхідна умова професійного становлення майбутніх фахівців / С.А. Лисенко, С.М. Шепеленко // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: V Міжнародна наук.-практ. конф., 25–27 листопада 2010 р.: МОН України, Нац. АПН України, КНУ імені Т.Г. Шевченка та ін. – К., 2010. – С. 162–174.
18. Лысенко С.А. Коммуникативные процессы в педагогической деятельности: учебное пособие для студентов высших учебных заведений инженерно-педагогических специальностей / С.А. Лысенко, Т.В. Калиниченко. – Харьков: УИПА, 2011. – 59 с.
19. Лісовий М.І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / М.І. Лісовий. – Вінниця, 2006. – 196 с.
20. Максимюк С.П. Педагогіка: Навч. посіб. / С.П. Максимюк. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
21. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М.: МГФ «Знание», 1996. – 308 с.
22. Пометун О. І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів: Презентація на нараді центру тестових технологій 19.10.2004 / О.І. Пометун. – К., 2004. – 10 с.

23. Поплавська С.Д. Формування готовності студентів медичних коледжів до комунікативної взаємодії у професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С.Д. Поплавська. — Житомир, 2009. — 20 с.
24. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация [пер. с англ.] / Джон Равен. — М.: Когито-Центр, 2002. — 396 с.
25. Симонов В.П. Диагностика личности и профессионального мастерства преподавателя: учеб. пособие для студентов педвуза, учителей и слушателей ФПК / В.П. Симонов. — М.: Межд. пед. акад., 1995. — 192 с.
26. Уваркіна О.В. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.В. Уваркіна. — К., 2003. — 22 с.
27. Чайка Г.Л. Культура ділового спілкування менеджера: навч. посіб. / Г.Л. Чайка. — К.: Знання, 2005. — 442 с.
28. Шутько Т.П. Формування комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів у професійній підготовці: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т.П. Шутько. — Полтава, 2013. — 260 с.
29. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки НаУКМА: наукове фахове видання. — К., 2007. — Т. 71. — С. 3–8.
30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад., голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпін: ВТФ «Перун», 2004. — 1440 с.
31. Енциклопедія освіти / Голов. ред. В.Г. Кремень, Акад. пед. наук України. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
32. Інноваційні технології навчання в діяльності інженера-педагога: навч. посібник для інженерів-педагогів: у 2 ч. / О.Е. Коваленко, Л.В. Штефан, С.А. Лисенко та ін.; за ред. О.Е. Коваленко, Л.В. Штефан. — Х.: Вид-во ТОВ «Цифрова друкарня № 1», 2013. — Ч. 1: Теоретичні основи. — 195 с. — (Бібліотека інженера-педагога).
33. Личность и профессия : психологическая поддержка и сопровождение : учеб. пособие / Л.М. Митина, Ю.А. Кореляков, Г.В. Шавырина и др.; под ред. Л.М. Митиной. — М.: Издат. центр «Академия», 2005. — 336 с.
34. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін.; за ред. З.Н. Курлянд. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2007. — 495 с.
35. Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентноздатних фахівців: монографія / Г.С. Дегтярьова, М.М. Козяр, І.М. Матійків та ін.; за ред. Л.А. Руденко. — К., 2012. — 170 с.
36. Система управління якістю медичної освіти в Україні: монографія / І.Є. Булах, О.П. Волосовець, Ю.В. Вороненко та ін. — Д.: «АРТ-ПРЕС», 2003. — 212 с.
37. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубчинського. — Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. — 1008 с.
38. Van den Berg P. Personality traits and job characteristics as predictors of job experience / P. Van den Berg, J. Feij // European J. of Personality. — 1993. — V. 7. — P. 337–357.
39. Tranel N. Effects of perceptual isolation of introverts and extraverts / N. Tranel // J. Psychiatr. Research. — 1962. — V. 1. — P. 185–192.

Р.С. Назарян, Т.Г. Хмыз, В.В. Кузина

ОСНОВНЫЕ КАТЕГОРИИ И ПОНЯТИЯ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Одним из основных приоритетов современного качественного образования является высокий уровень коммуникативной компетентности, то есть готовности к эффективному профессиональному общению будущих врачей. Это создает возможности для конкурентоспособности выпускников высших медицинских учебных заведений, способствует успешной реализации их профессионального и карьерного пути, повышает мобильность студентов, расширяет их потенциальные возможности в ходе общения с представителями разных отраслей деятельности, возрастных категорий, населением других стран.

В статье проанализированы и охарактеризованы основные особенности коммуникативной компетентности студентов-медиков: определение этой категории, ее место в системе профессиональной компетентности, ее структура, функции, коммуникативные умения, а также охарактеризованы основы профессионального общения будущих врачей.

Ключевые слова: профессиональное обучение, коммуникативная подготовка, профессиональная компетентность врача, коммуникативная компетентность, система коммуникативных умений, профессиональное общение будущих врачей, высшее медицинское образование, студенты медицинского университета.

R. Nazaryan, T. Khmiz, V. Kuzina

BASIC CATEGORIES AND CONCEPTS OF THE PROBLEM OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG STUDENTS OF MEDICAL UNIVERSITY

One of the main priorities of modern high-quality education is a high level of communicative competence, i.e. readiness for effective professional communication of future doctors. It creates opportunities for competitiveness of graduates of higher medical educational institutions, contributes to the successful realization of their professional and career path, improves the mobility of students, expanding their potential in the course of communication with representatives of different sectors of activity, age categories, people of other countries.

The article analyzes and describes the main features of communicative competence of medical students: a definition of this category, its place in the system of professional competence, its structure, functions, communication skills, as well as the bases of professional communication of future doctors.

A high level of readiness of students to professional communication achieves in the result of communication training, which is conducted in higher medical educational institutions through communicative training as one of the components of vocational training. Communication training is teaching future doctors the knowledge, skills and professional communication skills with members of their professional activities. Communicative preparation of students-physicians achieves in the learning process as educational, humanitarian and professional disciplines.

An essential component of communicative competence of future doctors is the ability to communication and cooperation, which envisages the implementation of five types of communication: doctor-patient; patient-doctor; patient-patient; internal communication; internal communication of the patient.

Keywords: professional training, communicative training, professional competence of a physician, communicative competence, system communicative skills, professional communication of future doctors in higher medical education, medical students.